

ОБРЯДИ І СТАНИ ПЕРЕХОДУ: ЛІТЕРАТУРНИЙ ТА БІОГРАФІЧНИЙ МОДУСИ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

Іванна Стеф'юк

Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини;

78301, м. Снятин, вул. Шевченка, 101;

e-mail: ivanka.stefuk@ukr.net

Межові стани, ситуації і часи – вони є такими, що надаються для дослідження з позиції лімінальності – «переходу між двома стабільними структурами, з наявністю ознак попереднього і наступного етапів, у тимчасовій невизначеності, пошуку самоідентифікації» [2, с. 6]. Під лімінальними станами розуміємо природній чи зовні спричинений стан, який відображає перехід з одного стану в інший. Лімінальні обряди – система ритуальних, традиційно обумовлених дій, які усталені для супроводжування переходу лімінанта з одного стану в інший.

*Переходові обряди та стани – ті, що пов'язані з переходом і супроводжують його – становлять особливе зацікавлення у дискурсі прочитання творчості Марка Черемшини як метатексту, оскільки вони виразно заявлені в усіх трьох збірках новел письменника. Цим зумовлена **актуальність нашого дослідження**. Лімінальність в літературознавчому та культурологічному дискурсах стала предметом вивчення Марії Маєрчик, Жанни Бортнік, Жанни Янковської, а система лімінальних обрядів та станів у слові Марка Черемшини ж потребує, на нашу думку, детального вивчення.*

***Мета нашого дослідження** – з'ясувати, як наявність лімінального стану чи обряду працює на розкриття образу персонажа і простежити взаємозв'язок між психологічним та етнографічним патернами прочитання прози Марка Черемшини. Також ставимо собі за дослідницьку ціль здійснити типологічну класифікацію лімінальних станів та обрядів і де це можливо – простежити їхній взаємозв'язок.*

***Предметом** дослідження стала розгалужена система лімінальних станів та обрядів у прозі Марка Черемшини (як етнографічно зумовлених, так і соціально-психологічних).*

***Теоретико-методологічною основою** цього дослідження стали здобутки українського літературознавства та культурології – знані праці І. Франка, Р. Чопика, Р. Піхманця, С. Хороба, М. Маєрчик, Ж. Бортнік, Ж. Янковської та багатьох інших авторитетних дослідників.*

*У процесі дослідження ми послуговувалися таким **методологічним інструментарієм**: культурно-історичним, міфологічним, біографі-*

чним, герменевтичним методом, застосовували також окремі постулати методу екзистенційної інтерпретації тексту.

Ключові слова: лімінальний стан, Марко Черемшина, традиція і література, Йван Семанюк.

Якщо виходити з класифікації лімінальних обрядів, яку запропонував Ван Генеп, то він зараховує до лімінальних обряди, що «супроводжують дитинство, досягнення соціальної зрілості, заручини, укладення шлюбу, вагітність, батьківство, прилучення до релігійних спільнот, похорон» [цит. за 5, с. 33]. Окрім обрядів родинного циклу, вчений зараховував і деякі з обрядів календарного циклу, проте лімінальність цих двох площин суттєво різниться.

Едмунд Ліч зазначає, що перехід апріорі є природним і притаманний всьому циклічному і тому, що змінюється. А сам лімінальний поріг характеризує як такий, що вирізняється межовим хронотопом, сакральністю і почасти табуованістю [цит. за 5, с. 7]. За системою Е. Ліча слід говорити про такі етапи переходу:

- обряд вилучення (елімінація);
- лімінальний стан, власне перехід;
- обряд залучення (інтеграція, уже в новому статусі).

Дослідниця Марія Маєрчик називає не три, а дві головних фази переходу – елімінативна та інтегративна, переходом же називає циклічну зміну цих полярних етапів. Також дослідниця наголошує на до- та після-ритуальних системах обрядів, які важливі для циклічної динаміки. «Ця схема, втім, відтворює логіку тільки так званих серединних обрядів, які містять обидві фази, елімінативну та інтегративну, й оформлюють перехід персонажів усередині життя: молодят, батьків новонародженої дитини, а також душі. Втім, існують ще й рамкові обряди, які мають редуковану першу чи другу фази» [5, с. 42].

Говорячи про лімінальні обряди у слові Марка Черемшини, хочемо виокремити такі типи лімінальності:

- обряди родинного циклу та їхні переходові пороги: народження, перехід до отроцтва, весілля, смерть і перехід у засвіти;
- етнографічна лімінація, взаємне проникнення лімінальних обрядів календарної та родинної обрядовості;
- соціальна лімінальність: посвята у школьники, проводи у військо, повернення з війни тощо;
- емотивна лімінальність: межові та переходові стани після набутого досвіду.

Про етапність, а отже – неодмінну лімінальність між цими періодами людського віку говорить герой оповідання Марка Черемшини «Верховина» дід Орфенюк, який бажає «щоби його червак ріс до черевика, а від черевика до чоловіка», – тут мається на увазі зародок («чер-

вак»), немовля (розміром з черевик), доросла людина (чоловік) [17, с. 220].

Про неминучість лімінальності герой автобіографічної новели Марка Черемшини дізнається тоді, коли сам подолав тільки один із порогів – народження. Цей поріг є перехрещенням обрядового і соціального: дід і баба готують внука до того, що рано чи пізно вони помруть і він повинен буде здійснювати обряди на пошанування предка:

«А ек ми, Петрику, загинемо, то ти будеш за дідову ти й бабину душу давати, будемо менше карбів мати» [17, с. 26]. Під карбами тут розуміється зарубка, відмітка про вчинені гріхи. Це той обрядовий модус. За ним іде соціальний – дід в розмові каже внукові, що доти в дитячому житті безтурботна пора, доки він росте біля діда і баби: «Поки-с у діда, то не плач, небоже, ше тот чес не прийшов на тебе!». Такий діалектичний посил загалом притаманний гуцульській етнокультурі: дитині почасті раніше розповідають про те, як вшановувати предка, що таке душа і куди вона відлітає, в такий спосіб знайомлять дитину з останнім обрядовим порогом. Натомість про ті пороги, які ідуть відразу після дитинства (дорослішання, інтимні стосунки, одруження тощо) дитина дізнається значно пізніше. На нашу думку, ця діалектика («дитинство-смерть») є символічною, оскільки апелює до циклічності: беручи участь у поминальних обрядах на пошанування предка (роздавання і отримання ритуальних дарів, наприклад), дитина «замикає коло» і утверджує безперервність як традиції, так і самого життя. Адже душа – вічна, і фізична смерть тіла, згідно з народними уявленнями, є лише одним із порогів.

Мотив душі, яка вилітає з тіла і також здійснює подвійний перехід (бо змінює і себе, і тих, кого любила за життя), зображено в новелі Марка Черемшини «Карби»: «Бабині очі останній раз подивилися приязно і ласкаво на Петрика, як на самотнього рятівника і помаленьки ледом замерзали. А бабині карби зірвалися і роєм за душою гнали, з хати вилітали. [...] Бабина душа вибігала на верховіття дерев, перескакувала з листка на листок, стручувала росу і тріпотіла голими порубаними крильцями. Боялася з карбами ще далше д'горі летіти, але вітер займив її силоміць. За нею розбіглися жалібні плачі і тужливий голос трембіти та й сільських дзвонів, але не могли її здогонити. Верталися назад голими ножами і викроювали у Петриковім серці карби, які ніколи не загояться і не заростуть панським салом» [17, с. 32]. Карби як зарубки про гріхи є для душі тим фактором, який сповільнює лімінальний політ-перехід, душа боїться підніматися вгору. Але її шлях уже визначено, тому «вітер займив її силоміць».

Відразу два болючих лімінальних пороги проходить герой новели «Дід». Першим порогом є одоветство – з батька та господаря Чюрей по втраті дружини здійснює поступовий перехід до немічного старого, якого збиткують власні діти і який остаточно втрачає право голосу після

складення заповіту – він виявляється непотрібним своїй родині. Герой обмірковує самогубство і врешті гине під старою яблунею, яку колись сам же і посадив.

Поминальний процес як систему діалектичних обрядів (таких, що несуть протилежний посил) зобразив Марко Черемшина у новелі «Грушка». З одного боку, описуються «жалібні плачі» – тужливі голосіння за покійницею. Сам твір структурно та емотивно також нагадує поетику архаїчних голосінь, про це вже неодноразово було слушно зауважено дослідниками творчості Марка Черемшини. Фізична смерть Ілашки – співвідносна з лексемою «спочити», «упокоїтися» (знайти спокій і відпочинок), адже життя її було мученицьким: «Як біль біла, спочивала по чорних муках» [17, с. 64]. З іншого боку, протилежним і взаємодоповнюючим є обряд «грушки» – ігри біля покійного, які відбуваються в сінях (хоромах). Цей перехід від оплакування до гри письменник зображує чітко: «Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромах гралися жмурка та лопатки» [17, с. 64].

Ігри при покійнику – грушка, лубок, посижінє – вони мають різні місцеві назви і мають відразу два значення. Перше трактування – заперечення смерті як такої через актуалізацію страху і сміху. А друге трактування – присутні змушують усіх при обряді «наступити собі на серце», щоби хоч якийсь час не плакати і «не втопити душу в сльозах», тобто аби вона могла, за народними уявленнями, білою пташкою знятися і полетіти у вічність... Присутня ця традиція була як у традиції гуцулів, так і покутян, а також і буковинців, бойків, лемків та подолян [12].

Інший самотутній гуцульський письменник та етнограф Петро Шекерик-Доників пише, що у Головах на Косівщині «грушкою» цей обряд не називали, натомість існувала назва «посижінє» («посіжінє») й такі ігри відбувалися не скрізь, а лиш там, де буде достатньо місця і де господарі авторитетні, до яких зйдуться: «А ек умре єкий бідний, або мало знаний, то мало си зхоче на посіжінє, бо кождий каже: «То відей никого не буде! Хатчіна мала и ни буди місця дешо робити (забави)»... П.Шекерик-Доників також підтверджує – ці ігри в основному робилися або в хоромах (сінях), або у іншій хаті, і мали вони на меті хоч трохи відволікти від туги: «...бо тогди и домашним легке стає на серци» [19]. Це відображено у праці «Рік у віруваннях гуцулів».

Старий Ілаш, чоловік оплакуваної покійниці, передчуває ще один лімінальний поріг, окрім того, який повинна подолати його дружина-небіжка у засвіти. Це його передчуття озвучує майстер-трембітар, який пророкує Ілашеві долю, подібну до долі діда Чюрея з вище аналізованої новели «Дід»: «Тепер поплачете, а потім лишите старого, ек палец, так ек мене мої лишили. Я таки так кажу, шо старі най би разом умирали, най би друге не лишелоси на поруганіє. Але шо з того, коли Пан Біг своє знає» [17, с. 63]. У такому ключі одовецтво, вдовинство за своїм ліміна-

льним спрямуванням нагадує сирітство (перехід із безпечного простору родинних стосунків у жорстокий світ). У цьому ключі тематично спорідненими є образи діда Чюрея («Дід»), у перспективі – Ілаша («Грушка»), баби з «Бабиного ходу» та Юри Приймакового («Злодія зловили»), адже всі вони здійснюють болючий перехід від родини до самотності та беззахисності.

У новелі «Бабин хід» виразним маркером перехідності є й сам «хід», тобто реалізація архетипу дороги. Дослідниця художньої репрезентації архетипних концептів Жанна Янковська зазначає: «Дорога (путь, шлях, стежка, «тропа») – це насамперед лімінальна зона, символ міжсвіття. У значеннєвому полі цього архетипного образу – символіка життєвого шляху, зустрічей і прощань, надій і втрат» [21, с. 453].

Лімінальним є образ головної героїні у новелі «Зведениця», котра перехід від дівчини до жінки (але без весілля) прирівнює до смерті і у формі голосіння оплакує своє дівочтво і пророкує собі неодмінні припинення, а то й смерть. Жінка-зведениця не перейшла у статус дружини і ще поки не перейшла у статус покритки, цей перехідний етап є особливо болючим для неї, героїня сама наголошує на своїй «не-дівочості» і переконана: вона не має права слухати віщування про долю, бо її життя закінчене, відколи закінчилося дівування: «Ой, не куй, зазулько, не куй, не милиси! Ск перейшла-сми на панцький хліб, то вже не дівка, не сьмію ті надслухати. Шо ті маю гулити, шо ті буду трудити» [17, с.81]. Героїня має змішані відчуття: адже вона є грішницею з позицій народної моралі (вступила у інтимні стосунки до шлюбу) і разом з тим вона сповнила волю батьків, пішовши заробляти в пана на хліб своїм родичам. Ця двоїстість відображена в її монологі, коли молода жінка словесно карає себе за відступ від сакральних приписів, а з іншого боку вона усвідомлює, що сповнила волю батьків: «Казала-с мені, ненько, аби-х пана слухала, аби-х си мештерыла! А я його слухала і вдень, і вночі» [17, с. 82].

Як слушно зазначає літературознавець Ігор Набитович, при аналізові подібних тем не варто ототожнювати поняття моральності і релігійності, хоча вони й насправду є близькими: «При дослідженні ціннісно-поведінкових характеристик героїв варто враховувати, що така різниця полягає у предметі та цінностях, що реалізуються в кожному з цих випадків» [22, с. 39]. Вектором моральності є людина, вектором релігійності – трансцендентна особа. Героїня «Зведениці» усвідомлює себе грішною саме через суспільний та родинний осуд, і це усвідомлення наводить її на намір вчинити ще більший гріх – самогубство. Тож можна констатувати, що героїня «Зведениці» також проживає подвійну лімінальність – від дівчини до жінки і від живої до мертвої. Другий лімінальний поріг ще не оприявлений і перебуває у статусі наміру.

Протилежний вибір робить героїня однойменної новели Марка Черемшини «Парасочка», котра не визнає гріха: «Шо-сми Василя полюби-

ла, я тому не винна. Але смуча богачька мені його відобрала. А єї рід єв гавкати на мене, єв мене осоружити. А єк ти мене вінка збавила та й селу під ноги кинула, то я тобі твою долю потолочила та й твоєму родови корила. Аби село знало, шо може дівка лишена, шо зведениця уміє. А єк село на мене свистало, то я йому навкірки співала, молоденьких газдів принаджувала. Най богацкі молодиці мене знають, най на мене банують, єк я на них банувала» [17].

На лімінальному порозі дорослішання перебуває героїня новели «Більмо» Анничка, котрій має виповнитися 18-й рік, і батьки хочуть її прилаштувати на службу до пана. Тут лімінальність має подвійну конотацію – повноліття яке означає «дівчина на виданні» і повноліття як час заробляти на себе та інших. Анничці односельці негласно пророкують долю зведениці, котра до пана іде впорожні, а звідти вповні вернутися має. Про заміжжя, очевидно, не йдеться, але що дорослішання для Аннички може бути болісним – на це натяк виразний.

З цього можна зробити висновок, що і образ осиротілих вдівців, і образ зведениці є повторюваним у творчості Марка Черемшини. Вони відображають болісний межовий стан із обов'язковим загадуванням прогнозованої долі. Кожен із героїв на лімінальному порозі пророкує собі майбутнє, проговорює його і кожне з цих приговорювань – болісне. У більшості випадків ці герої – зневірені, вони не апелюють до вищої сили, бо з певних причин втратили зв'язок із ними. Натомість пророкують долю собі самі: «А буду в село входити, а люди на мене зиратися будут. Будут за мнов у пальці свистати, будут спирати та гійкати..» [17, с. 81].

Сакральньо-етнографічний дискурс лімінальності відображено у новелі Марка Черемшини «Основини». Тут зображено обряд на очищення житла і перехід відбувається від простору, де панує нечиста сила до простору, де людина відчуває захист Божий і полегшення:

- «Дековать вам, любетка, файно за добре слово та й за вашу ласку, що помогли-сте ми скараскатиси, Дух Світий з нами, щезника. То так ми тепер легко, єк бих-си на світ народила!

- Чей Біг дасть, шо тепер він вже не наверхнеси, ця земля чєста, та й хата буде чєста, та й аді ти, кумко, чєста! – потішають бадіки» [17, с. 93].

Новела «Основини» репрезентує містично-сакральний досвід, де, на відміну від болісної лімінальності негативного вектора (наприклад, перехід від сімейного захисту до вдовинства чи сирітства), відображене бажання героїні здійснити перехід. Головна героїня Семениха робить вибір на користь Божої присутності і відрікається злого духа, який водив її блудом і порушував спокій у оселі.

Ритуал переходу здійснюється як обрядовими діями, так і колективними емотивними заглибленнями, які акумулюють спільне переживан-

ня ритуалу його учасниками. І результатом переходу стає полегшення, якого шукала героїня від самого початку.

Проводи вояків у військо зображені в новелах Марка Черемшини «На Боже» та «Туга» і вони також відображають лімінальність – перехід чоловіка зі статусу цивільного, який живе мирним життям, у стан вояка. Цей перехід зображений у героїчному ключі, особливо – відхід на війну добровольців у новелі «Туга»: «А за ним хлопці, сама охота, самі молодці, легіні гречні, як ліс молоденький. А село каже: «То наша сила, наша надія, то наші стрільці, а напередовець – як Божа днинка, як сонце у жнивка» [17, с. 323]. У новелі «На Боже» відхід чоловіків до війська від самого початку перегукується з поетикою голосінь, жалю, і це відображає колективне передчуття смерті: «Як легіні з села збиралися й на багачьких возах у вояку виїзжали, то такої жалібної виспівували, що все село плакало. Багаті плакали, синам у руки сороківці тицькали, в коршмі у горівці купалися, дітей на смерть виряджали». У лімінальному стані перебувають тут як самі рекрути, так і їхні батьки, які одночасно передчувають і тугу за своїми дітьми, і смерть цих дітей. На це передчуття вказують і рекрутські пісні, котрі червоною ниткою проходять крізь структуру новели, і лейтмотивом яких є жовнірська смерть.

Мотив повернення з війни присутній у новелах «Інвалідка», «Село вигибає», «За мачуху молоденьку» та ін.. В усіх випадках йдеться не про урочисту зустріч, а про болісне повернення, яке супроводжується каліцтвом або іншою важкою втратою. Так, вояка-ветерана у новелі «Інвалідка» дружина принижує перед громадою, заявивши про його неповноцінність чоловічу. Причому виною такої травми є саме поранення, отримане на війні. Жінка гірко докоряє, що як він «такий», то навіщо робив їй пропозицію стосунків. Герой новели «За мачуху молоденьку» Штефан отримує жорстокий удар від власного батька, повернувшись із війни: поки він воював і був зниклим безвісти, тато одружився з його Їленкою. Герой новели «Село вигибає», колись красивий веселий парубок, повертається у поруйноване, практично апокаліптичне село сліпим. Повернення з чорної стихії, якою є війна, у героїв Марка Черемшини болісне і таке, що унеможливорює відновлення. Герої травмовані першим лімінальним переходом (від мирної людини – до людини війни), і перебування на війні стало болючою і травматичною точкою неповернення.

На мінливий характер лімінального періоду як такого наводить на думку своїм монологом Їленка, героїня новели «За мачуху молоденьку». Вона розмірковує, що передчуття заміжжя було би радісним, якби це її Штефан так вів до шлюбу, тобто обраний нею хлопець. А враховуючи, що вона виходить заміж не зі своєї волі і нареченого не любить, – це передчуття для неї є невідворотністю.

Окремі з сюжетів новел Марка Черемшини (серед них і ті, що зображують лімінальний обряд чи стан) є автобіографічними, тож є підс-

тави говорити про біографічний модус лімінальності у новелах письменника. Першою такою новелою є «Карби», де зображене болісне дорослішання юнака, ця болісність спричинена втратою діда і баби, а також від'їздом на навчання в місто, де він себе відчуває чужим: «...дяди забрав сина від баби і передав у чужі руки, у місто до школи.

- Коли-с не гаран робити, то газдов не будеш, письма бериси!

Отак як би буря зірвалася і з рясного, зеленого саду відчімхала молоденьку галузочку у ярі та й у млаку межи лози загнала.

Як би на тому місці велика, кєрвава рана лишилася і переділювала одно життя і одно тіло на дві нерівні частині.

Намагався той біль переболіти, тоту рану загоїти.

Гнувся додолу, як лоза від вітру, мовчав, як маленький гриб, а очима крадьки папоротиного цвіту шукав.

Болю не переболів, рани не загоїв» [17, с. 27].

Натомість новела «Бо як дим підоймається» є дещо ретроспективною стосовно подій, які відбуваються в новелі «Карби» – там зображено від'їзд шкільників на науку і символічну посвяту у Кутському лісі, де батьки влаштовують своїм дітям обрядові випробування, аби довідатися про серйозність їхніх намірів. Важливою тут є промова вуйка Мартинюка, котрий звертається до хлопців: «Вісім рік – то вік, то є коли на вас талан з хати виносити! А най котрий з вас відтак кине книжку та й раптом ні цап, ні баран, такий бараба вертає на нашу голову! Тогди хоть топися, хоть стріляйся, хоть пропадай у безвісті! Тогди вигинула би стариня ваша з самого стида перед селом. Тогди і вам і нам смерть смертельна! Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки степенити, то їдьте до шкіл, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуєте, що не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих! Кажіт, чи їдете дальше, чи вертаєте?"» [17, с. 278]. Завершується обряд символічним запаленням вогню, дим якого мав би вказати, доброю чи поганою буде доля гімназистів [17, с. 279].

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що лімінальні стани та обряди є важливим складником сюжетотворення Марка Черемшини, оскільки вони зображують героя у межовій ситуації, яка відображає діалектику його натури, і разом з тим ця діалектика убезпечує образ від одновимірності. Лімінальність героїв дає змогу побачити складність характеру героя, болісність його обрядових чи соціальних переходів і водночас важливість кожного з життєвих чи ритуальних порогів.

Ті твори, які є автобіографічними, відображають діалектику проходження лімінальності не лише художнім героєм, а й самим автором, який навіть у «Моїй біографії» наголошував, що певна двоїстість є важливим складником його особистості: «Твар під високим чолом ділиться на дві половиці: одна весела і промінна, а друга сувора і понура та темна, як ніч» [17, с. 482].

Враховуючи глибинність теми, вважаємо, що це дослідження не є вичерпним і має бути продовженим у подальших наукових студіях.

Література

1. Балущок В. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. – Львів-Нью-Йорк, 1998.
2. Бортнік Ж.І. Концепція лімінальності в літературознавчій парадигмі: проєкція на сучасну українську драму. – [на правах рукопису]. – Точка доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/Dissertation_Bortnik.pdf.pdf
3. Голомб Л. Новела «Туга» Марка Черемшини в контексті творів стрілецької тематики / Лідія Голомб // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: зб. наук. праць; [упоряд. С. Хороб]; МО і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 399–405.
4. Коваль-Фучило І. Голосіння в контексті похоронного ритуалу. – Народна творчість та етнографія. – №1(2000), с. 33–45.
5. Маєрчик М. Ритуал і тіло: українські обряди переходу. – Київ: Критика, 2024. – 272 с.
6. Піхманець Р. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича: [монографія] / Роман Піхманець. – К.: Темпора, 2012. – 580 с.
7. «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2006. – 494 с.
8. «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століть (до 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича). Матеріали наукової конференції. Дрогобич, 14–15 травня 2001 року. – 426 с.
9. Слоньовська О.В. Слід невлучимого Протея: (міф України в літературі української діаспори 20-х – 50-х років XX століття): [монографія] / Ольга Слоньовська; наук. ред. М. М. Ільницький. – Вид. 2-ге. – Івано-Франківськ: Плай; Коломия: Вік, 2007. – 684, [2] с.
10. Салій О. Р. Похоронний обряд «Грушка» у гуцульському тексті Михайла Коцюбинського, Марка Черемшини і Петра Шекерика-Доникова / О. Р. Салій // Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово. – 2022. – № 17(65). – С. 96–105.
11. Свенціцький І. Похоронні голосіння. Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди. – Харків: Фоліо, 2019.
12. Стеф'юк І.І. Ігри на межі, або дещо про ритуальний гумор. – Точка доступу: <http://bukcentre.cv.ua/index.php/tradytsiina-kultura/svitohliadni-praktyky/7158-ihry-na-mezhi-abo-deshcho-pro-rytualnyy-humor.html>

13. Сушко Валентина. Уявлення про смерть і поховальні звичаї гуцулів. - <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2014/1/publications/91.pdf>
14. Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко // Франко І. Збір. тв.: у 50 т. Т. 41: Літературно-критичні праці (1890–1910) / [редкол.: М.Д. Бернштейн, Г.Д. Вервес та ін.; ред. тому П.Й. Колесник; упорядкув. та комент. В.І. Крекотня, Т.Г. Третяченко]. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 471–529.
15. Хороб С. Проза Марка Черемшини: текст, контекст, метатекст / Степан Хороб // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: зб. наук. праць / [упоряд. С. Хороб]; МО і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника). – Івано-Франківськ, 2006. – С. 238–249.
16. Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина / [вступ. ст., упорядкув. й прим. О.В. Мишанича; ред. тому В.М. Русанівський]. – К.: Наук. думка, 1987. – 448 с.
17. Черемшина Марко. Райска Птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, щоденники] / Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – 688 с.
18. Чопик Р. Переступний вік: Українське письменство на зламі ХІХ – ХХ ст. – Львів- Івано-Франківськ, 1998.
19. Шекерик-Доників Петро. Рік у віруваннях гуцулів. – Верховина: Редакція журналу «Гуцульщина», 2009.
20. Янковська Ж.О. Символічні коди української культури. – Острог, 2021. – 156 с.
21. Янковська Ж.О. Фольклоризм української романтичної прози: монографія / Жанна Янковська. – Львів: НВФ «Українські технології», 2016. – 610 с.
22. Sacrum і Біблія в українській літературі /за ред. І. Набитовича. – Люблін: Інгар, 2008. – 812 с.

RITE AND STATES OF TRANSITION: LITERARY AND BIOGRAPHICAL MODES OF MARK CHEREMSHYN

Ivanna Stefuk

*Sniatyn Literary and Memorial Museum of Mark Cheremshyn;
78301, Sniatyn, Shevchenko St., 101
email: ivanka.stefuk@ukr.net*

Borderline states, situations and times – they are those that are provided for research from the position of liminality – “the transition between

two stable structures, with the presence of signs of the previous and next stages, in temporary uncertainty, the search for self-identification”.

Liminal states are understood as a natural or externally induced state that reflects the transition from one state to another. Liminal rites are a system of ritual, traditionally conditioned actions that are established to accompany the transition of an object from one state to another.

Transition rituals and states – those associated with and accompanying transition – are of particular interest in the discourse of reading Marko Cheremshyna's work as a metatext, as they are clearly stated in all three collections of the writer's short stories. This is what makes our **research relevant**.

Liminality in literary and cultural discourses has become the subject of study by Maria Majerchyk, Zhanna Bortnyk, and Zhanna Yankovska, while the study of liminal rites and states in the words of Mark Cheremshyna requires, in our opinion, detailed study.

The purpose of our research is to find out how the presence of a liminal state or ritual works to reveal the image of a character and to trace the relationship between the psychological and ethnographic patterns of reading Marko Cheremshyna's prose. We also set ourselves the research goal of carrying out a typological classification of liminal states and rituals and, where possible, to trace their relationship.

The subject of the study was the extensive system of liminal states and rituals in the prose of Marko Cheremshyna (both ethnographically determined and socio-psychological).

The theoretical and methodological basis of this study was the achievements of Ukrainian literary studies and cultural studies - the well-known works of I. Franko, R. Chopyk, R. Pihmanets, S. Khorob, M. Mayerchyk, Zh. Bortnyk, Zh. Yankovska and many other authoritative researchers.

In the process of research, we used the following **methodological tools**: cultural-historical, mythological, biographical, hermeneutic method, and also applied certain postulates of the method of existential interpretation of the text.

Keywords: liminal state, Marko Cheremshyna, tradition and literature, Ivan Semanyuk.